

קובץ

הערות וביאורים

בתורת כ"ק אדמו"ר שליט"א



בפש"מ, רמב"ם, נגלה וחסידות



שבת חזון

גליון לייט

ה' מנחם אב

חמש מאות וחמשים

יחצא לאור על ידי

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

ברוקלין, ניו יארק

417 טראי עוועניו

•
ה'י תהא שנת נסים

מאתיים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר הצ"צ

ארבעים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א

בס"ד, ה' מנחם אב - יום ההילולא דהארנז"ל הח"י, ועשי"ק
חזון, תהא שנת ניסים.

תוכן הענינים

לקוטי שיחות

- 5 הגולה לעיר מקלט אינו יוצא משם לעולם.
10 הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו אפילו להצלת נפשות.
11 אם יצא בשוגג אין רשות להרגו.
12 הטעם דאינו יוצא אפילו להצלת נפשות.

מאמרי כ"ק אדמו"ר שליט"א

- 14 האין ערוך דההמשכה בתורה ובתפלה.
15 הקשר דנשי"י לתפלה.
16 אחד שיושב ועוסק בתורה.

אגרות קודש

- 17 הערות וציונים בחלקים ה' י"ז וח"י.

פשוטו של מקרא

- 20 פרק א' פסוק ה'
21 פרק א' פסוק ח'
21 פרק א' פסוק ט'
21 פרק א' פסוק י"ז
22 פרק א' פסוק כ"ד
22 פרק א' פסוק י"ג

רמב"ם

25	מקום המזבח
28	בגדר מגדף
30	גנב שאין לו דמים
32	טהרה במקוה (גליון)

שונות

34	הערות וציונים בביאורי הזחר
35	בענין אותיות הרשימו (גליון)
36	יוסף יצחק - השייכות לגאולה

מספר פאקסמיליא לשלוח הערות: 9720 - 953 (718)

ל ק ו ט י ש י ח ו ת

הגולה לעיר מקלט אינו יוצא משם לעולם

הרב יחזקאל סופר

≈ באר-שבע - אה"ק ≈

בליקוט לפי מסעי מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א טעם הדין דהגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם, אפילו להצלת נפשות דכלל ישראל - מפני ש"אם יצא התיר עצמו למיתה" כלי הרמב"ם, ומפרש בליקוט: "שחוץ לעיר מקלט אין לו מציאות כלל (מפני שברציחתו נהיה בגדר "גברא קטילא") ולכן א"א לחול עליו שום דין וחיוב". כולל חיוב ומצוות פקו"ני!

והקשו רבים:

(1) מהי משמעות הדין הזה ש"אינו מציאות"? (שזהו יותר מכל "גברא קטילא" אחר ע"ש שסופו למות - כגון טריפה, שחלים עליו כל חיובי התורה, מלבד שאין חייבין על הריגתו).

(2) ואף אם ע"י יציאתו נעשה "אינו מציאות" - מה זה מפריע להרשות לו להציל כלל ישראל! אילו היה נעשה בפועל "קטילא" היה מקום לומר "חיך קודמין", ואי אפשר לצוות על אדם למות. ע"מ להציל אחרים, אבל כאן "העדר-מציאותו" הוא רק דיני, ובפועל - ישתלשל מזה הצלת ישראל בפועל.

ואף את"ל שבאופן עקרוני אין התורה יכולה לצוות דין אלא על מי שגם מציאות דינית, מ"מ "אם יצא" (מרצונו - להציל) - למה נפריע ל"אינו מציאות" - להציל בפועל מפקו"ני (אף אם ע"י לא יקיים שום ציווי)? ולפחות, לא נתיר דמו לגואל הדם, ויחשב כיצא בשוגג?

(3) בכל מקום "גברא קטילא" משמעו שמיתתו הצפויה ודאית, ואינו אלא מחוסר-זמן. ואילו הכא ברגע שהרג נחשב "גברא

קטילא" - למרות שאח"כ ינוס למקלט ו"נתחדש" בו דין "חיי",
 - אבל אם יוצא נעשה שוב "גברא קטילא" - למרות שישנה
 אפשרות שיחזור לעיר מקלטו ושוב יהיה "חיי"...

4) והוא העיקר: הא גופא טעמא בעי - למה קבעה התורה "יונס
 שמה" - שם תהא דירתו באופן שביציאתו נעשה "אינו מציאות"
 ובגלל הגדרה זו נמנע ממנו להציל כלל ישראל מפקו"נ הדוחה
 כל התורה כולה. (והלא גם מבלי הגדרה זו - די היה שהתורה
 תאסור עליו "פעולת - היציאה", ככלל, ואילו במקרה של
 פקו"נ ידחה איסור היציאה מפני הצלת נפשות), - וא"כ הדרא
 קושיא לדוכתא!:

ב) ויובן בהקדם הפלא בפש"מ בענין גואל הדם:

בפ' מסעי (לה, כו-כו): "ואם יצא יצא הרוצח וגו' ומצא
 אותו גואל הדם. . ורצח גואל הדם את הרוצח אין לו דם" -
 ולכאורה, למה הותר לו לשפוך דמו של שוגג? [והלא גם במזיד
 יש הו"א וקס"ד לומר: "הראשון כבר נהרג, למה אנו הורגים
 זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים", רש"י שופטים יט, ג].

בשלמא מיד אחר הרצח, (קודם בואו לעיר מקלט ובטרם נגזר
 דינו לגלות) כאשר גואל הדם במצב של "כי יחס לבבו" -
 ניחא, דהרי הוא כאנוס ורחמנא פטריה, אבל גולה שיצא מעיר
 מקלטו אחרי 20 שנה, שבדרך הטבע "גזירה על המת שישתכח מן
 הלב" - וגואל הדם כבר לא יחס לבבו, מ"ט דקרא שהותר לו
 לכתחילה - להרוג את השוגג, והלא בפסוק אחר מפורש שכל
 ענין ערי מקלט להגן על השוגג "ולו (לשוגג אין משפט מות"
 (שופטים יט, ו) - וכיצד קובעת התורה ש"אין לו דם"?

והדברים ק"ו: אם על מעשה הרציחה עצמו בשוגג "אין לו משפט
 מות" - עאכו"כ שעל מעשה היציאה מעיר מקלטו לבד אין להתיר
 דמו לכתחילה!

[ומאחר שרש"י עה"ת אינו מתייחס לשאלה זו כלל - כשם שכל
 הראשונים לא מתייחסים לשאלה העצומה שבליקוט, ורק
 האחרונים דנו בזה - משמע שזהו דבר פשוט בפש"מ!].

ג) וי"ל דטעם הדין דגואל הדם וחיוב דירתו בעיר מקלט מפורש בקרא: "ולא תקחו כופר לנפש . . . ולא תחניפו את הארץ . . . ולארץ לא יכופר . . . כי אם בדם שופכו" (מסעי לה, לג) - ואומר: "שלא ערים תבדיל לך . . . ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך . . . והיה עליך דמים" (שופטים יט, ז-י).

הא למדת - שמלבד איסור הגברא שבש"ד (שזה יש לחלק בין שוגג למזיד) ישנו ענין החפצא של "הדם אשר שפך בה", - "ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך" - הגורם שהארץ (ועם ישראל אשר בה) צריכים כפרה מאחריותם כלפי הדם שנשפך - כמ"ש: "והיה עליך דמים!"

[רמז לענין חומרת החפצא דש"ד בדין היוצא דופן שאלו שיש גגלים לדבר שרצחו (במזיד) ולא הצליחו בי"ד להוכיח בוודאות ולחייבם מיתת בי"ד, אין פוטרין אותן, אלא מסבבין מיתתם ע"י ש"כונסין אותן לכיפה וכו' - ומבאר הרמב"ם "שאע"פ שיש עוונות חמורים מש"ד - אין בהם השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים" (פ"ד מהל' רוצח הל' ח-ט).

הרי שלמרות שמצד הגברא, היה לו ליפטר מחוסר הוכחות, הרי מצד חומר החפצא ד"השחתת ישובו של עולם" מסבבין מיתתו. (ואע"פ שבדין זה במזיד עסקינן, אבל ניתן ללמוד מזה חומרת החפצא ד"הדם אשר שפך בה", גם אם הגברא הוא שוגג).

ונמצא דמי שנסתבב על ידו (ואפילו בשוגג) "השחתת ישובו של עולם", נשללה זכות חיותו, מפני שבעצם קיומו הוא מהווה קטרוג ומידת הדין על כל הציבור* (ע"ד "קול דמי אחיך

* ראה בסי' עץ החיים אשל אברהם מצוה רכ"ה, וסי' קהלת יעקב ערך ערי מקלט מה שהביא משל"ה, ושפת אמת עה"ת פי' מסעי תרנ"ד.

וראה הערות וביאורים גליון שס"ח סי' כ"ו.

צועקים אליך מן האדמה"). אלא שהשוגג - מאפשרת לו התורה "להעלם" בעיר מקלט ועי"ז "יכופר לארץ" [במזיד - "בדם שופכו", ובשוגג - בגלות שופכו] דגלותו קרבן תמורתו.

ולכן קבעה התורה: "ונס שמה - שם תהא דירתו" ושללה לחלוטין אפשרות יציאתו - מפני שעצם הימצאותו בחוץ מהווה סיכון כלל ישראל, ולא יתכן שיחול עליו ציווי לצאת ע"מ להציל מפקו"נ, מפני שעצם יציאתו הוא היפך הצלת נפשות!

[וזוה שגזיח"כ ד"ונס שמה" דוחה פקו"נ, מרומז בלימוד זה עצמו במשנה: "שם תהא מיתתו". דלכאורה דירתו וקבורתו יש מקום לצוות שיהיו בעיר מקלטו, אבל "מיתתו" ממילא - מה ציווי יש בזה? ומפרש בתפא"י על המשנה, שאפילו אמרו הרופאים שאויר העיר סכנת - נפשות עברו - אין להוציאו משם. הרי ש"ונס שמה" דוחה פקו"נ דעצמו, וכ"ש דאחרים] - והטעם כנ"ל דהיציאה: פקו"נ דכלל ישראל!

ועפ"ז? יומתק לי הכתוב בערי מקלט: "ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה", שלש ערים תבדיל לך", "תכין לך הדרך", "לבני ישראל . . . תהיינה שש הערים האלו למקלט" - (ולמה לא נקט לי המורה שהמקלט עבור הרוצח) - אלא כנ"ל שקליטת והיעלמות הרוצח - היא לטובת כלל ישראל!

ד) ועפ"ז יובן גם החשיבות דפעולת גואל הדם דווקא בגולה שיצא מעיר מקלטו: בפי שופטים מדובר מיד אחר הרצח בטרם נפסק דינו לגלות (כמבואר בהערה 27 בהליקוט) שאז עדיין לא קבעה התורה עפ"י בי"ד שהוא "גברא קטילא" (- שאינו מציאות) ואזי - מטרת עיר המקלט להגן עליו מגואל הדם שיחרגו בחוס-לבבו ויפטר כאנוס. (אבל אסור להורגו לכתחילה).

אבל בפי מסעי - שכבר קבעה התורה [למען מנוע סכנת קטרוג על כלל ישראל] - ש"מציאותו חייבת להעלם" בעיר מקלט. הרי בעברו על זה ויוצא, מוטל על גואל הדם לדאוג לחסרת הסכנה מכלל ישראל ולהורגו. (לא בגלל "חטא" - היציאה" אלא להצלת הכלל מ"והיה עליך דמים").

ה) ובזה יובן מה שגם אם יצא עדיין חייב במצוות (כמבואר בהערה 31 בהליקוט) מפני שאין הכוונה בהליקוט שחל להיות מציאות בעצם, כי אם שמציאותו בחוץ אינה קיימת עפ"י תורה, ולא זו בלבד, אלא שהתורה שוללת אפשרות הימצאו בחוץ מטעם סיכון הכללי, ולכן לא שייך שיתחייב לצאת להציל...

אבל גם בהיותו בחוץ - יש לו מציאות עפ"י תורה, אלא שמציאותו היא "שמחה" (ואין מתחשבים במציאותו בפועל בחוץ, ולכן "אין לו דם" וההורגו כהורג את המת") ומצד זה ש"מציאותו" - עפ"י תורה, אינה בחוץ אלא בעיר מקלט, חייב הוא במצוות. כי התורה קובעת שהוא "נמצא" בעיר מקלט ושוללת עובדת הימצאו בחוץ [ע"ד "במקום שרצונו של אדם, שם הוא נמצא" - אף שבפועל הוא במקום אחר].

אבל ודאי שבמצוות כאלו הקשורות עם "יציאתו" (כגון: קרבן פסח, ועליה לרגל) אינו חייב בהם, מפני שיציאתו אינה מציאות ע"פ תורה.

ו) ועפ"י יובן גם מ"ש ברש"י ע"פ והאלוקים אנה לידו, שהקב"ה מזמן לפונדק אחד - מי שהרג מזיד ולא היו עדים ומי שהרג שוגג ולא גלה, והשוגג עולה על הסולם והמזיד מתחתיו זה נהרג וזה גולה.

ולכאורה מנ"ל שזה שתחת הסולם הרג במזיד, אולי נתחייב במיתת בי"ד אחרת ולא היו עדים (חילול שבת, ע"ז וכו')!

אלא ודאי שעל חטאים אחרים, אם הצליח החוטא לחמוק מעונש בי"ד - לא מצינו שהקב"ה עשה פלא מיוחד לגמור מיתתו בעוה"ז (כדפירש"י בהאזינו לב, מ. "חי אנכי לעולם איני ממחר לפרוע. . . מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממחר נקמתו.. אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותם).

אבל על הטא שפ"ד - שעצם קיומו וחיותו של הרוצח מהווים סכנה לכלל ישראל - מתערב הקב"ה ומזמנם בהשג"פ מיוחדת שתביא למיתת המזיד ולהיעלמות השוגג בעיר מקלט!

הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו אפילו להצלת נפשות

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
 ≈ ר"מ בישיבה ≈

בלקו"ש פ' מסעי (בסעי' ג') כתב וז"ל: ויש לומר, שזה ש"התיר עצמו למיתה" נלמד מהכתוב "ונס שמה - שם תהא דירתו (שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו)", כלומר, שחיותו היא רק בעיר מקלטו, ואם יצא נפקע ממנו גדר "חיות" והתיר עצמו למיתה והוי כ"גברא קטילא". [ויש לומר, שזוהי גם כוונת הכתוב "ונס אל אחת הערים האל וחי - דהורג נפש נעשה בגדר "גברא קטילא", אלא שבערי מקלט **נתחדש** בו דין ד"וחי", שנפקע ממנו גדר "גברא קטילא"], עכ"ל.

ולכאורה צריך ביאור במ"ש "דהורג נפש נעשה בגדר "גברא קטילא", אלא שבערי מקלט **נתחדש** בו דין ד"וחי" שנפקע ממנו גדר "גברא קטילא", דמשמע דמצד עצם הרציחה נעשה בגדר "גברא קטילא", (אלא דצריך גמר דין ביי"ד ועי"ד דאיתא במכות ה"א, עיי"ש), והרי בהרמב"ם מבואר דאפילו לאחר גמר דין אין עליו עדיין הדין ד"גברא קטילא" וכדפסק שם (פ"ה ה"י) דאם הרגו **בחזירתו עם השנים ששומרין אותו פטור**, אבל לא כתב בזה שהוא **רשות** (כדדייק בהערה 27), ובהל' ח' כתב ששני תלמידי חכמים אומרים "אל תנהגו בו מנהג שופכי דמים, בשוגג בא מעשה לידו" היינו דאז עדיין יש איסור לגואל הדם להורגו, אלא דבדיעבד פטור כיון שהוא בגדר אנוס מקרא דכי יחס לבבו כו' (ושאר כל אדם חייבים אז, וכ"כ בסי' דברי יחזקאל סי' כ"ג אות ח'), ורק לאחר שנכנס לעיר מקלטו ויצא, אז חל עליו הדין ד"גברא קטילא" מצד **עצם היציאה**, דלכן אז רשות ביד גואל הדם להרגו, וכן כל אדם החורגו פטור, והיינו משום דרצתה התורה שהוא יהי רק בעיר מקלט, וכיון שיצא ענשתו התורה מחמת זה שיהי בגדר "גברא קטילא", הרי מוכח בזה דהדין גברא קטילא נעשה מצד יציאתו דוקא, ואיך אפשר לומר דנעשה גברא קטילא מצד עצם הרציחה, אלא דבערי מקלט **נתחדש** בו דין ד"וחי"?

אם יצא בשוגג אין רשות להרגו

עוד צריך ביאור, דאי נימא שמצד עצם הרציחה נעשה בגדר "גברא קטילא" אלא דעיר מקלט מחדש בו דין חיות, אי"כ הי"י צריך להיות הדין דאפילו אם יצא בשוגג רשות להרגו וכו', כיון דסו"ס חסר אצלו החיות מצד העיר מקלט, ואי"כ מה בכך שיצא בשוגג, הרי סו"ס לא נמצא בעיר מקלט, (ודומה לשיטת הראב"ד בריש הלי מילה דמיד שאינו מל אי"ע חל עליו חיוב כרת, ולכן אפילו אם נאנס או שגג בסוף חייב כמ"ש באור שמח שם, וראה גם ברמב"ם הלי קרבן פסח פי"ה ה"ב אם הזיד בראשון ולא הביא קרבן פסח ושגג בשני חייב, כי מכיון שכבר חל עליו החיוב כרת בתחילה, אין השוגג דאח"כ פוטרותו, כיון דסו"ס לא סילק את חיובו), ואי"כ גם מכאן מוכח דרק ע"י יציאתו במזיד מעיר מקלט חל עליו הדין דגברא קטילא, אבל לא מצד עצם הרציחה.

וראה גם בסי הגר"יז על הרמב"ם הלי רוצח (פי"א הי"ג) שהאריך ג"כ בענין זה דיצא מעיר מקלט, ומדייק ג"כ מלשון הרמב"ם: "נכנס לעיר מקלטו ויצא חוץ לתחומה בזדון הרי זה התיר עצמו למיתה ורשות ביד גואל הדם להרגו וכו"י" דהא דנעשה בגדר גברא קטילא אינו מחמת זה שרשות ביד גואל הדם להרגו, דאי"כ הי" לו להרמב"ם לומר "שרשות" ביד גואל הדם כו', וממ"ש "ורשות" משמע שהוא דין בפני עצמו, שאינו שייך לזה מצד שרשות ביד גואל הדם להרגו, אלא הוא דין בפני עצמו הנלמד ממ"ש "אין לו דם" דקאי גם לגבי כל אדם, דעל גופו של הרוצח חל הדין ד"גברא קטילא", ולפי"ז דוחה מ"ש הגר"ש איגר דהדין דרשות ביד גואל הדם להרגו משוי ליה לגברא קטילא כדמובא בהערה 23, (ועד"ז כתב הרדב"ז בהלי מלכים פי"ט ה"ד לגבי רודף, וראה בסי שערי טהר ח"ו סי' נ"א מה שדן בארוכה בדברי הגר"יז), כי י"ל דמצד שיש "רשות" להרגו בלבד לא נעשה עליו גדר גברא קטילא, והכא הוא דין מיוחד שחל על גופו של הרוצח הדין דגברא קטילא.

דכללות הביאור שלו שחל עליו דין ד"גברא קטילא" מצ"ע ולא משום שרשות ביד גואל הדם להרגו, מתאים להמבואר בהשיתה, ונמצא דגם לפי השיחה ליכא הוכחה דמצד שרשות ביד גואל"ד

להרגו נעשה בגדר גברא קטילא כפי שהוא לפי הגר"ש איגר, (וראה בסי' דברי יחזקאל שם בענין זה בארוכה) כיון שנתבאר שהוא גברא קטילא מצ"ע, ובזה יש לתרץ דהרי דין זה דכל אדם אין חייבין עליו הוא סתם, ומשמע אפילו באופן דאין לו גואל הדם, ולפי הגר"ש איגר קשה דבאופן כזה דליכא גואל הדם למה כל אדם אין חייבין עליו, כיון דבאופן זה לא התיר עצמו למיתתו, משא"כ להני"ל נחא כי הדין ד"גברא קטילא" חל עליו מצ"ע.

אלא דבהגר"ז יש לפרש שיציאתו מעיר מקלט במזיד משוי ליה לגברא קטילא מצ"ע, ומהשיחה משמע דעצם הרציחה (לאחר גמר דין ביי"ד) משוי ליה גברא קטילא והעיר מקלט מחדש בו דין ד"וחיי כני"ל, וצ"ב כני"ל.

הטעם דאינו יוצא אפילו להצלת נפשות

ועוד, דלכאורה כללות הביאור שבהשיחה לתרץ למה אינו יוצא לעולם אפילו להצלת כלל ישראל הוא, דמכיון שכשהוא יוצא מעיר מקלטו נעשה לגברא קטילא, דע"י יציאתו יחשב כמו מת, לא שייך לומר שהתורה יצווה לו לצאת בשביל איזה תועלת, כי הוא דבר והיפוכו, ותרתני דסתרי, דכיון דאמרה התורה דכשיצא יחשב כמו מת, איך יצווהו התורה לצאת ולפעול, ואף דבדיעבד אם יצא בודאי עדיין מחוייב במצוות כמבואר בהערה 31, כי אכתי לא חל עליו הדין דלמתים חפשי ויכול בפועל להציל, ולכן כל אדם שנחשב בדין לגברא קטילא ודאי מחוייב להציל וכו', מיהו כ"ז הוא לאחר שיצא על דעת עצמו, אבל לא שייך לומר שהתורה יתן עליו ב' דינים לכתחילה שהם תרתני דסתרי, דמצד אחד אומרת התורה דאם יצא יהי גברא קטילא, ולאידך גיסא יצווהו התורה לצאת ולפעול.

אבל לכאורה מכיון שהדין הוא שאם יצא בשוגג לא נחשב לגברא קטילא, א"כ הרי מוכח דגם ביציאתו שייך אופן שאינו נחשב לגברא קטילא, וא"כ גם הכא נימא דכיון דפיקוח נפש דוחה כל התורה כולת, במילא גם הכא נדחה דינו דשם תהא דירתו וכו', כיון דבקרא לא נאמר שדין זה הוא גם במקום פקוי"נ, ובמילא לא יחול עליו הדין ד"גברא קטילא", דלא גרע משוגג, (ועי"ד

שהקשה לעיל (בסעי' א') להי"א דהוי גזירת הכתוב עיי"ש, ואי נימא דילפינן לה ממ"ש "שמה" א"כ מהו הקושיא על הי"א די"ל גם לדבריהם שיש גז"כ אפילו במקום פקו"נ) ואכתי ל"ע בכל זה יותר.

וראה גם בסי' שבט מיהודא (ע"י כ"י וע"י פ"י) שביאר דדין הגלות הוא כמו עונש מיתה על הריגת נפש (חוץ מה שהגלות מגינה עליו מפני גואל הדם), שעיי"ז הוא נכרת ונבדל לגמרי מכל העולם החיצוני ואין לו שום קשר עם אלה שמחוצה לו, כי לגבי העולם הרחב הריהו כמי שאינו - דבר זה למדנו ממה שהתורה הזכירה על הגולה שלש פעמים "שמה", לומר לנו "שמה תהא דירתו, שמה תהא מיתתו, שמה תהא קבורתו", בזה אנו רואים גזרת הכתוב שכל חיותו והיותו של הגולה מצומצמת אך שמה בלבד, וביחס להעולם שמחוץ לתחומו הריהו כמת שהוא חפשי מן המצוות, כתוצאה מלימוד זה פסקו חז"ל כי אין עליו שום חיוב של מצוה שיש לה קשר עם העולם החיצוני, אינו מקריב קרבן פסח או קרבן אחר, ואינו יוצא לעדות ואפילו לא להצלת נפשות ואפילו בנוגע לכלל ישראל שנאמר "שמה", ואין זה שייך להאיסור שיש ביציאה מן ערי מקלט, אלא מפני שניתק לגמרי הקשר שבינו ובין העולם החיצוני כו' עיי"ש בארוכה, וביאור זה הוא מעין המבואר בהשיחה.

והנה לפי הי"א המובא בסעי' א' שהוא גז"כ, קשה לכאורה דלמה אמרינן שישנם רק ג' דברים שאין פקו"נ דוחה אותם, והרי יש עוד דבר והוא ענין הגלות ברוצח בשגגה, מש"כ לפי הביאור שבהשיחה א"ש, די"ל משום דג' דברים אלו הם באופן שייך לצוות לו על פקו"נ, ומ"מ אמרינן דאין פקו"נ דוחה אותם, אבל בנדו"ד שהפ"י הוא דמצד מציאותו עפ"י תורה לא שייך כלל לצוותו על פקו"נ, לכן לא שייך זה בחדו הג' דברים.



מ א ר י כ " ק א ד " ש

האין ערוך דההמשכה בתורה ובתפלה

הת' אלישיב הכהן קפלון
 ≈ תות"ל 770 ≈

בקונטרס י"ט תמוז ש.ז., מאות וא"ו ואילך נתבאר בנוגע לתפלה ותורה כפי שהם מצד כוונת הבריאה (ולא כפי שהם מצד עצמם - שנתבאר במחצית הראשונה של הקונטרס).

ועפ"ז נתבאר שם שיש יתרון בההמשכה שע"י התורה לגבי התפלה, דכיון שכוונת הבריאה היא - דירה בתחתונים - ע"י האדם, ה"ז מודגש יותר בענין התורה. דבתפלה, נפעלים הענינים מצד **למעלה**, אלא שבאה ע"י התפלה" [ואולי יש לבאר זה ע"פ משנית בתחלת המאמר שהיתרון דתפלה הוא מצד גודל העילוי שבהעלאת מ"ו. שעפ"ז מובן שא"יז שענין התפלה הוא דוגמת ההמשכה, כ"א שבענין התפלה יש יוקר וחביבות יתירה **למעלה**, ולכן ממשיכים מלמעלה כ"ו. אלא שצ"ק שהרי גם ענין זה הו"ע התפלה כפי שהוא מצד כוונת הבריאה (העלאת מ"ו - עבודת האדם), ומחו הביאור בהמשך המאמר שעד עתה דובר בנוגע לתפלה ותורה כפי שהם מצד **עצמם** (כמוזכר לעיל). ואוי"ל שאף שהיוקר בענין התפלה הוא מצד ההעלאת מ"ו שבזה אבל בתחלת המאמר מדובר על ההעלאת מ"ו באופן של יציאה מהעולם (כמבואר באות וא"ו, וי"ל שזה קשור לשאר טעמי הבריאה שבבחי **הגילויים** דאלקות) משא"כ באות וא"ו ואילך מדבר על הכוונה בהעלאת מ"ו באופן שיחדור במציאות העולם, שזוהי הכוונה **שבעצמותו** ית' - דירה בתחתונים].

משא"כ בתורה "לימוד התורה דהאדם ממשך גילוי אלקות בעולם", היינו שהלימוד **עצמו** הוא כביכול **דוגמת** ההמשכה שנמשכת על ידו. ולהעיר ממארז"ל "כל היושב ושונה - הקב"ה יושב ושונה כנגדו", וק"ל.

וממשיך שם שיעיף הידוע שאמיתית הענין דאין ערוך הוא דוקא לגבי העצמות, יש לומר, דענין ההמשכה שלא לפי ערך ההעלאה הוא בעיקר בהמשכה שעיי תורה, כי בהמשכה זו דוקא נשלמת הכוונה דדירה בתחתונים, כוונת העצמות".

[ולכאורה ר"ל שעיי שנשלמת כוונת העצמות - גם ההמשכה היא המשכת העצמות].

ויש להעיר דהסברה זו בהאייע דההמשכה דתורה הוא ע"פ המבואר כאן שזחו מצד כוונת הבריאה כו'. אבל י"ל (בדא"פ) שכשמדברים בנוגע לתורה ותפלה כפי שהם מצד עצמם - אזי מודגש האיך-ערוך דוקא בנוגע לתפלה, והוא, ע"פ משני"ת לעיל בדא"פ דתורה בכללות היא דוגמת ההמשכה, משא"כ תפלה היא ענין שני כביכול ביחס להמשכה, אלא שבה "בחר" הקב"ה מצד העלאת מ"ן שבה, שעפ"ז נמצא שהריחוק בין ההמשכה לפעולת האדם הוא יותר בענין התפלה מאשר בענין התורה.

[במלים אחרות: כשמדברים על הענין כפי שהוא מצד כוונת הבריאה - ההדגשה היא על הריחוק (והאייע) של ההמשכה (כוונת העצמות), אבל כשמדברים - כפי שהוא מצד עצמו, אז ההדגשה היא על הריחוק (ואייע) של האדם (ולכן לא סתרי אהדדי)].

≈ ≈ ≈

הקשר דנשיי לתפלה

שם בהערה 57 כותב בנוגע להמבואר בפנים שתפלה ותורה קשורים עם ישראל ותורה - "להעיר מסח"מ פרי"ת ע"י רנא, דהחילוק שבין תפלה לתורה הוא כהחילוק שבין נשיי לתורה".

ולכאורה יש להוסיף ע"פ המבואר שם בהדמיון דנשיי למלכות, ומבאר שבספיי המלכות - נהו"ת קארי תדיר לנחוייע - התשוקה להיכלל במקורה. ולהעיר שספירת המלכות נקראת (עש"ז) תפלה (ואני תפלה, כמבואר בדא"ח). ומבאר שעדי"ז הם נשיי, וא"כ נמצא שענינם של נשיי (מצ"ע, לפני עבודתם) הו"ע התפלה.

אחד שיושב ועוסק בתורה

הת' דוד ארי' לייב חייקין
 ≈ מנהל הלימודים גן ישראל ≈
 ≈ ליובאוויטש סיטי מישיגען ≈

בקונטרס י"ב-י"ג תמוז בתחילתו "שגם אחד שיושב ועוסק בתורה (ומכ"ש שניים שלשה וחמשה) הוא ממשיך גילוי אלקות (שכינה שרויה)" ובהערה 4 "דמנין אפילו חמשה כו' אפי' אחד" קאי על "שכינה שרויה" שלפניו. וצ"ק במ"ש באגה"ק סכ"ג (קלו, א) "אלא לקביעת שר בלבד".

הנה באגה"ק שם כנראה לא קאי על המשנה ד"עשרה שיושבין" שבה מדבר המאמר אלא על משנה קודמת בפרק זה באבות (משנה ב') כפי שמצטט שם "שאפי' אי שיושב ועוסק בתורה וכו' שהוא הלשון במשנה ב' אשר התנא במשנה ב' חלוק לכאורה על התנא ד"עשרה שיושבין" שהרי הוא משנה את הלשון שלגבי שנים כותב "שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה ביניהם" ואילו לגבי אחד כותב "מנין שאפי' אי שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שר" ומשמע בפשטות ששכינה שרויה אינו ביחיד וכפי שמשמע גם מהפסוק שמביא "ישב בדד וידום כי נטל עליו" שמשמע רק שנטל שר על עסק התורה.

משא"כ להתנא ד"עשרה שיושבין" שכתב רק ומנין אפי' אי הרי בפשטות כפי שכותב כ"ק אדמו"ר שליט"א "קאי על שכינה שרויה" שלפניו וכפי שמשמע גם מהפסוק שמביא "בכל המקום אשר אזכיר את שמי **אבוא** אליך וברכתיך" - "ומדקאמר **אבוא** אליך ש"מ אפי' ליחיד הוא בא" (תפארת ישראל) - דהיינו השראת השכינה*.

* אבל אינו, כי מההמשך באגה"ק לעיל שמדובר ע"ד עשרה ומביא להדיא המשנה עשרה שיושבים כו', מוכח שמדבר במשנה דעשרה שיושבים כו'.

שבת חזון - גליון חמש מאות וחמשים - שנת ניסים 17

אך להעיר שבתוי"ט מביא מהדרך חיים גירסא במשנה ב' -
"ומנין שאפי' אי שעוסק בתורה שהשכינה עמו וחקב"ה קובע לו
שכר".

בהמשך המאמר שם כותב כ"ק אדמו"ר שליט"א "ההמשכה שע"י
תורה דרבים (עשרה) היא המשכה נעלית יותר".

ובהערה 5 "בהמשך המאמר שם מובא דוגמא לזה מתפילת רבים
ומזה מוכח שכוונתו ב"רבים" היא לעשרה".

להעיר שבהמאמר דשנת תרפ"ח בסיומו כתוב בפירוש "רק שיש
הפרש בין יחיד לרבים דכח הרבים עדיף יותר וזהו עשרה
שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם שהיא תורת
הרבים".



א ג ר ו ת ק ו ד ש

הערות וציונים באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א
חלק ה' עמודים קמג-קנה

הת' שמואל נמירובסקי
≈ תות"ל 770 ≈

1) באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חלק ה' עמוד קמג
בתחילתו, מובא: "...לחג החגים הוא י"ט כסלו, ומוסג"פ
העתק מכ' כללי בקשר עם החג הזה".

והוא אגרת אירסב, מער"ח כסלו, אל אניש, ואל כל חובבי
תורה ומצוה, בהני"ל עמודים מת-ו.

וכן הוא הכוונה בריש עמוד קמה, ובעמוד קמה, ובעמוד קמט
בסופו. ובסוף עמוד קנה. (ודלא כמ"ש בגליון לו (תקמח),
עמוד 24, בהערה מספר 9).

(2) בהני"ל, עמוד קמד. בסופו, מובא: "חזקה לתעמולה שאינו חוזרת ריקס".

נסמן בגליון לד (תקמה), עמוד 18, בהערה מספר 8. ובעמוד 21, הערה מספר 18.

וראה ב"היום יום" י"ב תשרי, ובכ"ו אדר א' בסופו.

(3) בהני"ל, עמוד קמו, מובא: "והשי"ת אינו נשאר בעל חוב".

נסמן בגליון הני"ל, עמוד 20, בהערה מספר 13.

(4) בהני"ל, עמוד קנ, מובא: "...בין איך דא מעתיק א ווארט פון בעל שם טוב הקדוש, געדרוקט אין כתר שם טוב, . . אז א חסיד דארף לערנען דעם כתר שם טוב און אור תורה פון מעזריטשער מגיד. אין כתר שם טוב חלק א' דף י"ז, (פון דעם דרוק וואס איך האב) . . לכך צריך האדם לשמור בריאות גופו מאד".

ויש לציין שבהוצאת קה"ת, הוא בסימן רלא, עמוד 58.

(5) בהני"ל, עמוד קנא, מובא: "מוסגי"פ העתק מכ' כללי מזאת חנוכה".

והוא אגרת אישכה, בהני"ל עמוד קטז.

(6) בהני"ל, עמוד קנב, מובא: "אבל ידועה שיטת הבעש"ט שהכל בהשגחה פרטית".

נסמן בגליון הני"ל, בריש עמוד 18, הערה מספר 4.

(7) בהני"ל, עמוד קנה באמצעו, מובא: "...כיון שעל שכמנו מוטלת שליחות כזו, הוא כעין דמיון וכו' למה שאומר רשב"י אנא סימנא בעלמא ומבואר הענין בדא"ח, שכיון שלא הי מציאות בפ"ע . . אבל מצד זה שבכל חסיד יש כחו של הרבי...".

שבת חזון - גליון חמש מאות וחמשים - שנת ניסים 19

- "אומר רשב"י אנה סימנא בעלמא ומבואר הענין בדא"ח", ראה בספר המאמרים תרנ"ה עמוד נה.

≈ ≈ ≈

ציון באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חלק י"ז

באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חלק י"ז ע"י שנה, קטע המתחיל (בס' נזר הקדש בתחילתו) לרמב"ם ה"י פסוה"מ פ"א ה"ט"ו, וכו', עד סוף הקטע השני בעמוד שנו, "דכל העומד לחתוך לאו כחתוך דמי".

הערני הרח"ת ר' ישראל שמעון ש"י קלמנסאהן לציין שקטע הנ"ל נדפס כבר בלקו"ש חלק י"ב בהוספות לפרשת אחרי, עמוד 190 בסופו, והמשכו בעמוד 191.

(ושם כתוב בסופו ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א, בלי התאריך, ואולי מפני זה לא צויין שם).

≈ ≈ ≈

ציון באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חלק ח"י

באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חלק ח"י, שזה עתה זכינו ויצא לאור, (בתאריך יב-יג תמוז, תשי"ג), עמוד ח' בסופו מובא:

"ויעיין בהמבואר בדא"ח במשנה יפה שעה אחת בתשובה ומעשי"ט, ומהם בהמשך וככה הגדולי".

וההמשך הוא מחג הפסח תרל"ז, וכהלשון של כ"ק אדמו"ר שליט"א בפתח דבר, ללקוטי תורה, תורת שמואל, שער רביעי, וככה - תרל"ז, מיום ב' אייר ה'תש"ה, וזלה"ק:

"המשך" וככה - תרל"ז הנדפס בזה, עשה בשעתו רושם גדול בעולם החסידים ונתפרסם בכמה העתקות. בכת"י דרושי דא"ח מובא בשם **"וככה הגדול"**.

וממשיך בהנ"ל, בריש עמוד ט', וזלה"ק: "ונקודה התיכונה, שתשובה ומעש"ט, אלו הם הענינים הגורמים נח"ר **להשי"ת**, וחי עוה"ב הם הגורמים נח"ר **להאדם"**.

נדפס בהנ"ל מעמוד יא ואילך, באות ט' ואילך.

ד.א. בספר המפתחות לספרי כ"ק אדמו"ר מהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מבי אייר היתשמ"א, בעמוד קיג, מפתח מחז"ל אבות פי"ד מ"יז: יפה שעה אחת וכו' נדפס **"לז"**, לבי. (= הכוונה לוככה - תרל"ז, עמוד **לב**), ולכאורה הוא טה"ד, וצ"ל כנסמן כאן לעיל).



פ ש ו ט ו ש ל מ ק ר א

הערות בפירש"י בפרשתינו

הרב אהרן חיטריק
≈ תושב השכונה ≈

פרשתינו פרק א פסוק ה

באר את התורה - בשבעים לשון פירשה להם, עכ"ל רש"י.

לכאורה צ"ע: א) למה הוצרך לפרש להם בשבעים לשון הרי כולם באו מארץ מצרים ביחד, ודיברו לשון עברי או לשון הקודש, ולשון של מצרים.

ב) ומה תועלת הוא ליוצאי מצרים שביאר להם בשבעים לשון.

שבת חזון - גליון חמש מאות וחמשים - שנת ניסים 21

ג) למה אינו מפרש כהאבן עזרא "משה החל לפרש לבנים שנולדו במדבר מה שאירע לאבותיהם".

בפרק א, פסוק ח

ראה נתתני פירש"י "לעיניכם".

לכאורה הפ"י לעיניכם הוא בא לפרש ת"י "לפניכם" ותיבה זו אינו מעתיק מהפסוק.

אבל בדפוסי הראשונים כמו א', ב', הגירסא "ראה נתתני לפניכם".

בפרק א, פסוק ט

ואמר אליכם בעת ההיא לאמר "מהו לאמר".

צ"ע, אם הפירוש הוא רק על ת"י "לאמר" למה מעתיק ת"י "ואמר . . . ההיא".

בדפוס ג' מעתיק רק ת"י "בעת ההיא לאמר".

אבל בדפוס ב' הגירסא "ואמר עליכם בעת ההיא לאמר, בעת ההיא, בעת שבא יתרו שהוא ממחרת יום הכפורים שהיה שבעה חדשים לפני מסע זה. **לאמר** מהו לאמר...".

ראה ברמב"ן, ובספר יוסף הלל.

בפרק א, פסוק יז

לא תכירו פנים במשפט "זה הממונה להשיב הדיינין".

ראה שפתי חכמים, ויש להוסיף עוד דיוקים בפירש"י, ואחד מהם למה מעתיק ת"י "במשפט" מן הפסוק.

בדפוס ב' הגירסא: "לא תכירו פנים, אזחרה זו של הממונה".

בפירש"י בפרשתינו א,כד

הרב זאב מאיר קדנר
 ≈ חבר המערכת ≈

בפירש"י בפרשתינו (א,כד) ויורידו אלינו. "מגיד שארץ ישראל גבוה מכל הארצות", וצריך לתבין הלא כבר כתב זה רש"י לעיל בפי ויגש (מה,ט) עה"פ "ועלו אל אביי" ארץ ישראל גבוה מכל הארצות, וכן בפי תשא (לג,א) עה"פ "לך עלה מזה, ארץ ישראל גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה", וראה גם בפי האזינו (לב,יג) עה"פ ירכבו, וא"כ למה כתב כאן "מגיד" דמשמע שהוכחה היא רק מכאן ולא ממקום אחר, ולכאורה הלא ההוכחה לזה היא מפעם הראשון? עוד צריך לתבין למה דייק רק בפי כי תשא לכתוב "לכך נאמר עלה" ולא כתב כן במקום אחר ובפרט בפעם הראשון בפי ויגש?

עוד צריך לתבין דהרי לשון זו של עלי לארץ ישראל וירידה מארץ ישראל מצינו בהרבה מקומות (ולדוגמא בראשית יב, כו,ב, לט,א, מב,ב, ועוד) וא"כ למה דוקא במקומות הנ"ל פירש"י משום שא"י גבוה מכל הארצות?

בפירש"י בפרשתינו א,יג

הרב וו. ראזענבלום
 ≈ תושב השכונה ≈

בפירש"י ד"ה בראשיכם (א, יג): ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה, עכ"ל.

ובפירש"י ד"ה ראשים עליכם (שם, טו): שתנהגו בהם כבוד, ראשים במקת, ראשים בממכר, ראשים במשא ומתן, נכנס אחרון ויוצא ראשון, עכ"ל.

וצריך לתבין:

א) תוכן של הפירוש של "בראשיכם" (בפסוק יג) ושל "ראשים" (בפסוק טו) הוא אחד, לכאורה. והחילוק בפשטות בין פסוק יג לפסוק טו הוא שבפסוק יג נאמר "הבו לכם" ופירש"י שם "הזמינו עצמכם לדבר" ובפסוק טו נאמר "ואקח", היינו שנעשה אותו הדבר בפועל, והפסוק מוסיף שם כמה פרטים, אבל לכאורה אין זה משנה הפירוש של "ראשים".

ולפי זה אינו מובן לכאורה למה בפסוק הראשון מפרש רש"י בקיצור ובפסוק שני מאריך רש"י.

ולמה לא כלל כל דבריו בד"ה הראשון.

ב) בפסוק ראשון מוסיף רש"י "כבוד) ויראה", משא"כ בפסוק שני, הגם שמאריך שם בפירושו אעפ"כ משמיט פרט זה.

ואולי ה"י אפשר לתרץ, עכ"פ בדוחק, שה"י קשה לרש"י למה חזר הכתוב על זה לאחר שכבר נאמר רק בשני פסוקים לפני זה "ואשימם בראשיכם".

בשלמא מה שחזר הכתוב "ואקח" . אנשים חכמים וידועים יכולים לתרץ, לפי פירש"י, ובשני אופנים:

או שהפסוק רוצה להודיע לנו **באיזה אופן** ה"י זה, וכמו שפירש"י שם "משכתים בדברים וכו'".

או שהפסוק רוצה להודיע לנו **שרק** חכמים וידועים מצא אבל לא נבונים, וכמו שפירש"י שם.

ועוד יש לומר שחזר עוד פעם הפסוק בזה לפי שרצה לסיים "ואתן אותם" . שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרת" שבנוגע לזה לא נזכר כלל בפסוק ראשון.

אבל מה שהפסוק מוסיף "ואתן אותם) ראשים עליכם", מאי קמ"ל בזה, הרי משה רבינו אמר בפסוק ראשון שכן יעשה, ובודאי עשה כן.

ולתרץ זה, פירש"י בד"ה הראשון "(שתחיו נוהגין בהם כבוד) ויראה", שכאן הכוונה לכבוד המתבטא על ידי יראה.

ועיין בפירש"י בפרשת קדושים ד"ה אני ה' אלקיכם (יט, ג): איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו, עכ"ל.

והיינו שהפסוק הראשון מדבר רק בנוגע לכבוד כזה ובדומה לו.

ורק אחר שנאמר פסוק שני, שמדבר גם כן בנוגע לכבוד, מוכרח רש"י להוסיף בעניני כבוד בכדי לתרץ השאלה הנ"ל.

במלים אחרים: אילו נאמר רק הפסוק הראשון הייתי אומר שכוונת הפסוק הוא רק לעניני כבוד המתאימים בפשטות לגדולי הדור, ורק לאחר שנאמר פסוק שני בנוגע לזה מוסיפים עוד עניני כבוד.

אבל אחד מן הקשיים בתירוץ זה הוא: שאם זה ה"י קשה לרש"י (למה נאמר ענין זה שני פעמים) ה"י לו לפרש זה כמו שרגיל בכגון זה כמה פעמים, ולדוגמא אחד, עכ"פ, עיין בפירש"י בפרשת בהר ד"ה תשובו איש אל אחזתו (כת, יג): וחרי כבר נאמר: ... אלא לרבות וכו', עכ"ל.



ר מ ב " ס

מקום המזבח

הרב יהודה קעלער

≈ מח"ס צורת הבית עפ"י שיטת הרמב"ם ≈

בגליון לזו (תקמח) כתבתי שע"פ מה שפירשתי שמה יתורץ קושיות הכסף משנה והלחם משנה בהלכות עבודת יוה"כ פי"ג הלי ב' ועוד חזון למועד. והנה הגיע שבת חזון ועומדים אנו לפני קרא עלי מועד ע"כ הנני בזה לבאר הדברים. כתב הרמב"ם "היכן מגריל. במזרח העזרה בצפון המזבח, מניחין שם הקלפי. ומעמידין שני השעירים פניהן למערב ואחוריהם למזרח וכו".

וכתב ע"ז מרן הכ"מ "משנה בפי"ג דיומא (דף ל"ז) בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח ובגמרא מדקאמר לצפון המזבח מכלל דמזבח לאו בצפון קאי מני ראב"י היא דתניא צפונה לפני ה' שיהא צפון כולו פנוי דברי ראב"י והא רישא ר"א ברי"ש היא כולה ראב"י היא ותני כבין האולם ולמזבח. ופירש"י מדקאמר לצפון המזבח שהוצרך למשכו מכנגד המזבח ולצפון. מכלל דמזבח לאו בצפון הוה קאי. אין כלום מהמזבח בצפון העזרה ואי הוה קיימי כנגד מזרחה של מזבח פורתא לאו בצפון קיימי. צפונה על ירך המזבח צפונה ל' אויר משמע אל צפון שהוא האויר הפנוי. והא רישא ר' אלעזר ברי"ש דאמר מזבח מקצתו בצפון שהכשיר שחיטת הפר בין האולם ולמזבח. כולה ראב"י ותני ברישא פרו היה עומד כבין האולם ולמזבח סמוך לבין האולם ולמזבח אצל מקצוע צפונית של מזבח שהיה מקרבו אצל הפתח בכל יכולת משום חולשא דכ"ג ויותר מכאן לא היה יכול לקרבו דאי מעייל ליה כנגד מזרח המזבח לאו בצפון הוא עכ"ל. ומשמע דהלכה כראב"י אי משום דמשנתו קב נקי או משום דסתם לן תנא כוותיה. ורבינו שכתב כאן כוותיה שפיר. אבל יש לתמוה על מ"ש בפ"ד ופרו היה עומד בין האולם למזבח ולראב"י ה"ל לכתוב כבין האולם ולמזבח ונראה שצריך להגיה

שם כן. ומי"ש ומעמיד השעירים פניהם למערב ואחוריהם למזרח. הכי תניא בפרק הנזכר (דף ל"ו) כיצד סומך הזבח עומד בצפון ופניו למערב ואע"ג דתנן התם (דף ל"ה:) פרו היה עומד בין האולם ולמזבח ראשו לדרום ופניו למערב ואמרינן בגמ' היכי משכחת לה אמר רב בעוקס ראשו הא אמרינן בגמרא ונוקמיה להדיא אמר אביי גזירה שמא ירביץ גללים. וירש"י ונוקמיה להדיא אחוריו למזבח ופניו להיכל. שמא ירביץ גללים וגנאי הוא להראות בית הרעי שלו לצד המזבח והכי שפיר טפי להיות זנבו בצפון וראשו לדרום נמצא זנבו שלא כנגד המזבח שאינו מושכו לצד דרום כל אורך הפר אלא שיחא מקצת גופו בין האולם ולמזבח עכ"ל. וא"כ הכא דמעמידן במזרח העזרה לצפון המזבח דליכא למיחש שמא יראה בית הרעי שלו לצד המזבח שהרי הם מרחקים מהמזבח לצד מזרח העזרה מעמידן כדתניא הזבח עומד בצפון ופניו למערב ומילא דהו אחריו למזרח" עכ"ל.

ובלחם משנה כתב "תימה דבגמ' איתא דהך אתיא (כאביי) [צ"ל: כראבי"ן] דאמר כל המזבח קאי בדרום ואין כלל ממנו בצפון ולכך הוצרך להרחיק מכנגד המזבח לצפון ורבינו ז"ל בפ"ה מהלכות בית הבחירה פסק דרובו בדרום ומקצתו בצפון כפי החשבון הנאמר שם דהיינו שבע אמות הוה בצפון דשבעים [צ"ל: דששים] ושבע ומחצה הוי חלק צפוני מחצית מאה ושלישים וחמש שהוא רוחב העזרה מן הצפון לדרום ושם נתבאר שמכותל צפוני עד המזבח ששים ומחצה נמצא המזבח שבע אמות בצפון וכמו שהארכתי על זה בפ"ב מהל' תמידין ומוספין א"כ כיון דמקצתו בצפון קאי למה כתב רבינו ז"ל שהיו מרחיקין מכנגד המזבח לצפון דהיינו כראבי"ן. עכ"ל.

הנה מי"ש מרן "ורבינו שכתב כאן כוותיה שפיר" דהיינו שפסק כר"א בן יעקב דיומא ל"ז ע"א כבר הוכחתי שאינו כן.

ומה שכתב "אבל יש לתמוה על מי"ש בפ"ד ופרו הי' עומד בין האולם למזבח ולראבי"ן הי"ל לכתוב כבין האולם ולמזבח ונראה שצריך להגיה כ"ן אין הכי נמי אבל לא מטעמיה. דאף על פי שמקצת המזבח בצפון קאי, מי"מ הרי פסק רבינו בחל' ביהב"ח פי"ה הל' ט"ו וט"ז שרק במרובע שמהמזבח עד. כותל הצפוני של העזרה, ומכותל האולם עד כותל המזרחי של העזרה, הוא הנקרא

צפון הוא המקום ששוחטין בו קדשי קדשים. אבל לא בין האולם למזבח. וכבר כתבתי בספר צורת הבית עפ"י שיטת הרמב"ם עמוד מ"ז (הוצאת תשמז) שמקום שחיטת פר של יוה"כ הוא אצל כותל האולם במקום רובד הרביעי מפתח האולם שהוא י"ב אמות מפתח האולם וי"ד אמה וחצי אמה מיסוד המזבח הצפוני עיי"ש, ודו"ק.

ועל מה שהקשה בלחם משנה "תימה דבגמי איתא דהך אתיא כראב"י [כצ"ל ובדפוס בטעות כאבין] דאמר כל המזבח קאי בדרום הלכך הוצרך להרחיק מכנגד המזבח לצפון, ורבינו ז"ל בה"ל ביהב"ח פסק דרובו בדרום ומקצתו בצפון כפי החשבון הנאמר שם ... אי"כ כיון דמקצתו בצפון קאי למה כתב רבינו ז"ל שהיו מרחיקין מכנגד המזבח לצפון דהיינו כראב"י [ולפי מה שכתבתי דרבינו סבר דתנאי היא אליבא דראב"י, ופסק רבינו כסתם מתניתין במדות ולא כהיא ברייתא דלראב"י המזבח כולו בדרום לא קשה מידי]. ועוד קשה למה מה שהקשה הרב בעל כ"מ ז"ל דהיה לו לומר כבין האולם ולמזבח ודחק עצמו להגיה כן. וי"ל דרבינו ז"ל ראה סוגיא דלעיל דאמרה מאן שמעת ליה בין האולם וכי ר"א בר"ש וקאמרה הכי בסתמא משמע דהוי קושטא ועוד דבפ"ב דזבחים (דף כ"ו) הביאו אותו בסתמא משמע דהלכתא הוא אי"כ משמע דפליגי הני סוגיי אסוגיא דאמרה דמתני רב"י ותני כבין האולם ולמזבח אלא מתני דוקא בין האולם קתני ור"א בר"ש היא והא דקאמרה לצפון המזבח אינו ר"ל דמרחיק מכנגד המזבח לצפון כדדייק אידך סוגיא אלא משום דרובו של מזבח בדרום ומיעוטו בצפון קאמרה מתני דהיה מגריל כנגד המזבח במזרחו בחלק צפוני שלו כלומר בחלק שהיה בצפון לאפוקי שלא היה כנגד החלק שהיה בדרום דהגרלה טעונה צפון ופירוש לצפון המזבח ר"ל בחלק צפוני של מזבח במזרחו ולעולם מקצת המזבח בצפון קאי כן מפרשים הני סוגיי הך מתניי ולהכי אוקימו לה כר"א בר"ש ופסק רבינו ז"ל כי הני סוגיי משום דלדידהו מתניי כפשטה בין האולם ולמזבח ואין צריך להגיה כבין והשתא אתי שפיר לשון רבינו ז"ל ואין צריך להגיה בדבריו כבין. עכ"ל.

כ"ז אי"א לומר כן כנ"ל שלרבינו אין שוחטין קדשי קדשים בין האולם למזבח. ואין צריך לומר שצריכים להגיה בדברי רבינו,

אלא כמו שבגמרא אמר תני כבין האולם למזבח אין הפירוש שצריכים להגיה רק פ"י תני תפרש שזהו הכוונה ודרכו של רבינו הוא להביא לשון המשנה והגמי' ככתבם.

וגדולה מזו מצינו שרבינו מביא הרבה פעמים הלשון של המשנה בגירסא הנפוצה בש"ס, למרות שבמשנה שבכתב ידו יש לו גירסא אחרת ודו"ק. ויהי רצון שזכה שיהי' שבת חזון כפ"י הרה"צ ר' לוי יצחק מבארדיטשוב שמראין לבניי את בית המקדש השלישי ולמועד כמו שכתוב (זכרי' ח, ט) כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהי לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים וגו'.

≈ ≈ ≈

בגדר מגדף

הרב יעקב זאב ראטאנשטרייך
≈ חבר הכולל ליובאוויטש ≈

כתב הרמב"ם בריש הלי' שגגות פ"א הלי' ב' י"וכל עבירה שחייבין על זדונה כרת, חייבין על שגגתה חטאת חוץ משלש עבירות: מגדף, ומבטל מילה, וקרבן פסח... והמגדף מפני שאין בו מעשה ונאמר "לעושה בשגגה" יצא מגדף שאין בו מעשה. לפיכך המקבל ע"ז באלוה, אע"פ שהוא חייב כרת אם הי' מזיד נסקל ואם קיבל בשגגה פטור מן הקרבן לפי שלא עשה מעשה ונאי' בעשותה אחת".

ובלח"מ כאן מפרש שהרמב"ם פסק כרבנן לגבי ר"ע (וכריתות דף ז') שפטורין מן הקרבן בדבר שאין בו מעשה, ולפ"ז הקשה עליו הלח"מ שהי' לו להרמב"ם לפסוק שמגדף דקרא, והנפש אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מגדף (במדבר ט"ו) היינו עובד ע"ז (ולא על ברכת ה') אבל בחלי' ע"ז פסק הרמב"ם שמגדף היינו מברך ה' ושמגדף דקרא היינו ברכת ה', עיי"ש בלח"מ.

ויש לעיין בזה להבין כוונת קושייתנו אבל אכמ"ל בזה, אבל עצם קושייתנו שהלח"מ ס"ל בשיטת הרמב"ם שמגדף דקרא היינו

ברכת ה', דורש ביאור, שהרי בחלי ע"ז כאשר הרמב"ם מתחיל לבאר דיני מגדף מקדים בפ"ב ח"ו ו' וז"ל: כל המודה בעבודת כוכבים שהיא אמת אע"פ שלא עבדה - ח"ז מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא ואחד העובד עכו"ם, ואחד המגדף את ה' שנאמר: והנפש אשר תעשה . . . את ה' הוא מגדף . . . ומפני זה כללתי דין המגדף בחלכות עכו"ם ששניהם כופרים בעיקר ה"ם.

הרי שכתב הרמב"ם שהמודה בעכו"ם (אע"פ שלא עבדה) הרי הוא נקרא מגדף, וזהו **מגדף דקרא** את ה' הוא מגדף. אלא שהרמב"ם בעצמו משתמש בשם מגדף למברך את ה' (כדמוכח מכל דיני "מגדף"), ולכן כלל דיני מגדף - ברכת ה' - בתוך חלי ע"ז. וע"ד שמצינו לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד.

וכן בחלי סנהדרין פט"ו ח"ו ו' פסק בלשון ברורה שהפסוק "את ה' הוא מגדף" איירי בע"ז (אע"פ שבלשון הרמב"ם מגדף הוא שמברך ה'), וז"ל שם: "מצות עשה לתלות את המגדף ועובד עכו"ם שנאמר כי קללת אלקים תלוי הרי מגדף אמור **ובעובד עכו"ם נאמר את ה' הוא מגדף**" וכ"ו. הרי מפורש שמגדף דקרא היינו עובד ע"ז, משא"כ ברכת ה' רך בשם מגדף יכונה.

* * *

בהמשך להנ"ל יש ליישב קצת קושיית המפרשים (עמק המלך להרמב"ם) על הרמב"ם בחלי הנ"ל (חלי שגגות פ"א ח"ב) שבתחילה כתב הרמב"ם "ונאמר לעושה בשגגה יצא מגדף שאין בו מעשה" ואח"כ כתב "לפיכך המקבל ע"ז באלוה . . . ואם קיבל בשגגה פטור מן הקרבן וכ"ו" והביא פסוק אחרת "....ונאמר בעשותה אחת", והקשו שתרי כתובים ל"ל, ובפרט שמקורו של הרמב"ם הוא במשנה ריש כריתות ושם הביאו הדין רק מפסוק לעושה בשגגה.

[גם ברש"י סנהדרין ס"ג ע"א בד"ה והתניא איתא כעין הדרשא של הרמב"ם "אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה דגבי חטאת כתיב "ועשה אחת מכל מצוות ה"ם].

וי"ל שבתחילה מדבר במה שנקרא מגדף דהיינו מברך ה' וע"ז הביא הפי"ל לעושה בשגגה" ואח"כ ממשיך בהמקבל ע"ז באלוה שזה מגדף דקרא (את ה' הוא מגדף) וזה נכלל בדיני מגדף, וע"ז הביא הפי"ל בעשותה אחת".

אבל עדיין צ"ב למה ליכא למילף שניהם מפסוק אחד.

≈ ≈ ≈

גנב שאין לו דמים

הרב ישעי' זוסיא פלדמן

≈ תושב השכונה ≈

א) בסיום הלכות גניבה (פרק ט' הלכה י"ג) כתב הרמב"ם: "כל גנב שיש לו דמים אם נפל עליו גל בשבת מפקחים עליו ואם שבר כלים בביאתו - חייב בתשלומין, אבל מי שאין לו דמים ששבר כלים בביאתו - פטור כמו שביארנו".

וברמב"ם לעם (אות פ"ז בסופו) כתב: "והוא הדין שאין מפקחין עליו את הגל". עכ"ל.

ויש לומר שהרמב"ם בכוונה השמיט ולא כתב שאין מפקחין עליו את הגל, וכתב רק מי שאין לו דמים ושבר כלים בביאתו פטור, לא כמו ברישא של הלכה ביש לו דמים שכתב שניהם מפקחין עליו את הגל וחייב תשלומין.

המקור הוא במסכת סנהדרין דף ע"ב עמוד ב' תנו רבנן 'דמים' לו בין בחול בין בשבת (וברש"י ד"ה 'דמים' לו לשון רבים הוא להכי אתא לומר לך דבין בחול בין בשבת אסור לבן להרוג את אביו במחתרת שהרי לא בא על עסקי נפשות). אין לו דמים בין בחול בין בשבת (ואין לו דמים' לשון רבים דכתיב גבי אינש דעלמא להכי אתא לומר לך אין לו דמים לא בחול ולא בשבת והרגהו). בשלמא אין לו דמים בין בחול בין בשבת איצטרך סלקא דעתך אמינא מידי דהוה אהרוגי בית דין דבשבת לא קטלינן קמ"ל דקטלינן אלא דמים לו בין בחול בין בשבת

השתא דבחול לא קטלינן בשבת מבעיא. אמר רב ששת לא נצרכה אלא לפקח עליו את הגל עכ"ל הגמרא.

רואין שכל חלימוד של הגמרא ותירוץ של רב ששת כשיש לו דמים שמפקחים עליו את הגל בשבת, כשאין לו דמים אין מפקחין עליו את הגל לא מובא בגמרא. ולכן לא מביא את זה גם הרמב"ם.

ויומתק ביותר מהא שכתב בתורת חיים על הגמרא שם) דמים לו בין בחול בין בשבת וכי קצת תימא אמאי דריש סיפא דקרא תחילה דהא אין לו דמים כתיב ברישא והדר כתיב דמים לו ושמא י"ל דעיקר מלתא לא כתב לן דמים לשון רבים אלא בסיפא לאשמעינן דמפקחין עליו את הגל אע"ג דרישא הוא, אבל הא דקטלינן ליה בשבת מלתא דפשיטא הוא דפיקוח נפש דוחה שבת ולא כתב דמים לשון רבים ברישא אלא אידי סיפא.

הרי רואין שעיקר חידוש של הגמרא הוא שמפקחין עליו את הגל בשבת וזה מביא הרמב"ם כנ"ל.

ב) ויש להוסיף בדרך אפשר כשבא במחירת ונפל עליו הגל אין כאן חילוק בין שבת לחול, ממה נפשך, אם יש סכנת נפשות לבעל הבית פשיטא שאסור עליו לפקח את הגל, ואם עדיין נשקפת סכנה בשבילו מותר גם להורגו שהבא להורגך השכם להרגו. אם הסכנה עברה כבר מפני שאין הוא יכול עוד לסכן את בעל הבית, שהרי קבור הוא תחת הגל. הרי יש לו הדין כגנב שיש לו דמים, ואינו נהרג, כמו שכתב קודם בחלכה י"א, י"ב וי"ג. אם הקיפחו בני אדם או עדים אע"פ שעדיין הוא ברשות זה שבא עליו אינו נהרג, עכ"ל. ואסור להרוג את הגנב, א"כ הרי יש גם מצוה להצילו, ואם אינו מצילו עובר על לא תעמוד על דם ריעך, (ע"י רמב"ם ה"י רוצח ושמירת נפש פ"א הלכה י"ד) אפילו לשכור אחרים להצילו, הוא צריך כמו כל אדם.

שבפשטות אם נפל עליו הגל ובעל הבית צריך לפקח עליו את הגל אז כבר אינו נשקפת סכנה לבעל הבית, ואין לגנב הדין של רודף.

וצריך לפקח עליו את הגל, או להביא עוד אנשים לפקח עליו את הגל, לכן לא כתב הרמב"ם שאין מפקחין עליו את הגל.

להעיר מלשון רש"י שם, ד"ה: 'לפקח עליו את הגל', אם כשהיי חותר נפל עליו הגל, מפקחין עליו היכא דלא בא על עסקי נפשות, אבל אם בא על עסקי נפשות, כיון דניתן להרגו בלא התראה גברא קטילא הוא משעת חתירה, עכ"ל. שמדובר שיש סכנה לבעל הבית, שבא על עסקי נפשות, דניתן להורגו **דגברא קטילא הוא**, י"ל דגברא קטילא הוא משעת חתירה ואין מפקחין עליו את הגל. אבל שאסור להורגו, ע"ד שיכול להציל באחד מאבריו, או באופן אחר, שאז גם צריך לפקח עליו את הגל.

≈ ≈ ≈

טהרה במקוה (גליון)

הרב י"צ הכהן פעלדמאן

≈ כולל אברכים שע"י ≈

≈ מזכירות כ"ק אדמו"ר שליט"א ≈

בגליון העבר (לח) הבאתי הרמב"ם בהלי אבות הטומאות פ"ו הטי"ז וז"ל וראה בתוך דבריהם שהטעם מפני שאין הטמא נטהר אלא בעלותו מהמקוה ולא בעודו בתוך המקוה ושע"ז העיר הרב י.ז. פעלדמאן בגליון י"ב-י"ג תמוז מהל' מטמאי משכב ומושב פ"ה הי"ג מיולדת שירדה לטבול ונעקר ממנה דם שהרמב"ם מביא שיש חילוק בין ירידתה ועלייתה ומדוע אינו משמיעינו ההלכה בבין ירידתה ועלייתה והיינו אחר הטבילה ועודה במקוה כהכס"מ.

והערת די"ל הפ"י בהכס"מ הוא לא דטהור לאחר עליית כולו מהמקוה אלא אחר הטבילה כשעלה קצת וכ"ז דזהו התחלת עליית כולו מהמקוה ועפ"י הרמב"ם בהל' מקואות פ"א הי"ט ועפ"י הכל אי"ש.

לאח"ז נודעתי שכוונתו באחר הטבילה היתה שלא כפשוטו משמעות לשונו כנ"ל אלא כמו שנתבאר ובאמת כמו שחשבת

שלומד לא יחיד הוא בזה אלא כמ"ש השערי טהר ח"ד בעי י"ח ע"ג שזהו כוונת הדב"א ח"ב בתוכן הענינים סי' ט"ו אות ז' ומשמע מהשערי טהר שם שזהו גם כוונת המקור ברוך אלא שמפני כמה קושיות מסיים השערי טהר שאין זה כוונת הכס"מ אלא לאחר שעלה קצת כמ"ש אלא דהוספתי בזה די"ל דיומתק חלשון עלי מהמקוה עפ"י הרמב"ם בהל' מקואות פ"א הי"ט כמ"ש.

אבל כפי הכס"מ באופן שנתבאר לא עלה על דעתי שיש לשאול השמטת הרמב"ם דלכאורה הפ"י בלשון בני"א דירידתה כולל גם כשהיא כולה בתוך המים שהיא ירידה במים וכמובן זה שהכס"מ מפרש בהל' אבות הטומאות ולא לפני"ז היינו כיון דזהו המקור וק"ל.

ויש לומר עוד יותר דאפ"י באופן ההלכה נכלל זה בירידתה עפ"י מה שמבאר השערי טהר בחמשך להני"ל וז"ל דוכי בעינן דוקא עלי' ממש מן המים הלא העיקר בזה הוא שתגמר הטבילה, ואם נחסרו המים או נתייבשו לגמרי הי"ז כמו שעלה מן המים דשוב ליכא טבילה, דמה נ"מ אם הוא נפרד מן המים או המים נפרדו ממנו וממשיך לאח"ז די"ל דהטהרה היא לאחר העלי' אבל מעשה הטבילה נגמרה כשהיא כולה בתוך המים ועיי"ש בארוכה, ואכמ"ל.

ועפ"י אם נעקרה ממנה דם כשכולה בתוך המים אף שעדיין לא נטהרה י"ל דנעשה טמאה עו"פ [וכנ"ל דנגמרה מעשה הטבילה ודו"ק ואמ"ל בזה] ועפ"י י"ל דנגמרה הטבילה ע"ד כשנחסרה המים וכי' כנ"ל ונתחלה טומאה חדשה וא"כ מובן בפשטות דטומאה זו נכלל בירידתה ודו"ק.



ש ו נ ו ת

הערות וציונים בביאורי הזהר

הת' יוסף יצחק קעלער
≈ חות"ל 770 ≈

(א) בביאוה"ז לכ"ק אדמו"ר הצי"צ כר"ך ב' ע' תריב נדפס ד"ה בזהר בראשית דכ"ז ע"ב לא טוב היות האדם לבדו מליל ש"פ תולדות תקס"ז.

הנחת הר"מ בן אדה"ז נדפס בסה"מ ש"ס זהר תפלה ע' קסד. הנחת אדמו"ר האמצעי נדפס בביאוה"ז א, ד. וראה ג"כ דרמ"צ מצות פרי' ורבי' פ"ב.

הנוסח שבכאן מיוסד בכללות על הנחת הר"מ.

למ"ש באות ד בענין נובלות חכמה שלמעלה תורה ראה ביאוה"ז שם ב, ג.

אותיות ה, ו, ז, מיוסדים על ביאוה"ז שם עיי"ש.

(ב) בביאוה"ז לכ"ק אדמו"ר הצי"צ כר"ך א ע' יב נדפס ד"ה אלה תולדות נח משבת פ' נח תקס"ז.

והוא הנחת אדמו"ר האמצעי, נדפס בלי ההגהות בסה"מ ש"ס זהר תפלה ע' קעא.

(לקטעים נח איש צדיק, איש צדיק יסודא דעלמא. יש כאן רק הגהות. ואילו הקטע אתא ר' אבא ונשקיה לא נעתק כאן כל עיקר).

ועם הגהות נוספות באוה"ת בראשית נד, א.

[בביאורה"ז שם עי כ שו"ה ממקור (האי) הוא כלשון שו"ה ממקור (חבי). ובאוה"ת נח שם סב, ב נדפס במקום זה: ממקור התענוג שהוא בחי נייחא לכולא כני"ל. כידוע וכמ"ש וינח ביום השביעי. עיי"ש].

הנחת הרי"מ בן אדה"ז נדפס בסה"מ ש"ס זהר תפלה שם עי קפא.

קיצור להני"ל נדפס בביאורה"ז להצ"צ כרך ב עי תרכח.

נזכר בדאוה"ת ויקרא עי קפג: וביאור ענין החטא שלא המתין מבואר בדי"ה אלה תולדות נח דתקס"ו [עיי"ש].

והכוונה לדי"ה הני"ל (המונח בסוף בוך תקס"ו).

[בביאורה"ז ד, א. סה"מ תקס"ח עי תסו נדפס די"ה רי חייא פתח ועמך כולם צדיקים, משנת תקס"ט.

בביאורה"ז ז, א נדפס די"ה להבין פיי דברי הזהר ויבן נח מזבח משנת תקס"ד (ראה סה"מ תקס"ג עי תתעט העי 2)].

≈ ≈ ≈

הת' ישראל בערקאוויץ

≈ תלמיד בישיבה ≈

בענין אותיות הרשימו (גליון)

בהמשך להנדפס בגליון לז (תקמח) עמוד 36 ואילך, עיי התי' יונתן דוד שי רייניץ, אודות חליפת המכתבים בענין אותיות הרשימו כו' - להעיר מכתבי הרח"א ביחובסקי שיצא לאור בימים אלו שם עי רלח: "בגמ' יש . . . מ"ד דקדשה רק לשעתה ולא קדשה לע"ל, אולי נאמר דבזו הפלוגתא פליגי המ"ח ויושר לבב דס"ל דהצמצום כפשוטו והיינו שלא נשאר שום רושם מהאור הראשון. וענין הרשימה לשיטתו הוא הארה מאור הראשון שהשאיר אח"כ כו' או גם רק הארה דתארה, אבל לא מהאור הראשון עצמו. והאומרים דקדשה לע"ל היינו דנשאר רשימו מן

אותו האור הראשון שה"י קודם הצמצום. ואולי נאמר דלזה כיון אדמו"ר מהר"ש זי"ע בהוספות על תורה אור"י, עכ"ל.

≈ ≈ ≈

יוסף יצחק - השייכות לגאולה

הת' יוסף יצחק אייזנבאך
≈ תלמיד בישיבה ≈

זה כבר כמה חדשים שכ"ק אדמו"ר שליט"א מזכיר בעת ההתוועדות ששמו של אדמו"ר מהור"י"צ - יוסף יצחק - שינד להגאולה כו'.

ויש להעיר מדבר פלא בלקו"ת פרשתינו שיש שני דרושים על ציון במשפט תפדה, הנה בסיום דרוש הראשון מביא ד"ציון בגימטריא יוסף"י, ובסיום הדרוש השני (ד"ה ברבות פי עקב אבל שינד לד"ה ציון, ע"ש) כי והענין ציון במשפט תפדה י"ל עוד עפ"מ"ש .. בענין שלעתיד יאמרו ליצחק כי אתה אבינו".

והוא פלא.

ויש להוסיף ש"צדקה" ("ושבי בצדקה") הוא בגימטריא יצחק במספר קטן.

לעילוי נשמת
מרת רחל ע"ה
בת ר' אברהם אשר שמואל ע"ה
ק ל י י ן
נפטרה י' מנחם-אב תרצ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.